

„Fiatalok” Tematikus Hálózat
A/091 – A/077

Az érettségi mint életfordulópont a Belvárosi Tanodában

Bősze Szilvia-Győrik Edit

Tartalom

Az érettségi vizsga különleges jelentősége a Belvárosi Tanodában	3
A Tanoda érettségi vizsgájának rendszere.....	5
Az érettségire történő felkészítő munka részei és folyamata	6
Szaktárgyi felkészülés	7
Az érettségi vizsgahelyzet gyakorlása.....	9
Az elválás feldolgozása, ráhangolódás a Tanoda utáni életre	12
A jövőkép megfogalmazása és az evvel kapcsolatos teendők elvégzése	14
A ballagás és a bizonyítványosztás: az elválást szimbolizáló ünnepek	15
A Tanoda érettségijének értéke	15

...Le akarok érettségizni, és mikor már leérettségiztem, egy normális munkahelyre elmenni. Visszalépni abba az életbe, amiből én valamikor kiestem. Nekem ez most már hiányzik. Én az életem során valahol kicsúsztam, de elég szépen. Persze ez a kicsúszás, az akkori kicsúszás meg a mostani Tanoda az már nem ugyanaz, mert a Tanoda az abszolút pozitív. Volt egy kicsúszás, aztán jött egy váltó, én arra átmentem, jöttek hegyek. Utána elkezdett jönni a Himalája. Ez nagyon hülyén hangzik, most pont ez az emelkedő. A Tanoda most pont ezen van, majd mikor felérek a csúcsára akkor, fogok leérettségizni, az lesz a mennyország. Már mióta várok arra, hogy legyen egy érettségim. Ott fogok állni 8848 m magasan az érettségi papírommal, és akkor utána leereszkedem a valós igazi életbe, ahol már dolgozni kell keményen. Lásd például a T. Tök jó. Keményen dolgozik, nincsen párja, nem szalad oda senkihez, megáll a saját lábán. Lemegyek, és akkor kezdődik a szép, göröngyös, mindenképpen izgalmas. Leérettségizem, munkahely keresés, beilleszkedni egy teljesen új közegbe, és ez egy kicsit izgalommal tölt el, és ezt már nagyon várom.

(részlet egy Tanodás diákkal készített interjúból)

Az érettségi vizsga különleges jelentősége a Belvárosi Tanodában

Diákjainkat középiskolai kudarcaik arra kényszerítették, hogy egy időre lemondjanak az érettségi bizonyítvány megszerzésének esélyéről. Legtöbbjük - sorozatos próbálkozásai ellenére - egyre mélyülő kiegyensúlyozatlansága, zaklatott életvitele, lelkiállapota miatt teljesen képtelenné válik arra, hogy folytassa megszakított tanulmányait. Miután tankötelezettségük 18 éves koruk után megszűnik, az idő múltával túlkorosságuk miatt eleve nincs lehetőségük tanulmányaik folytatására nappali tagozaton. Az ifjúsági-, és esti tagozatok szerkezetüknél, jellegüknél fogva nem felelnek meg az egyébként is nagyobb személyes odafigyelést igénylő, elhanyagolt pszichés és fizikai állapotban lévő fiatalok számára. A Tanodába kerülők utolsó esélyüknek tekintik ezt az iskolát ahhoz, hogy tanulni és életvitelükön változtatni tudjanak.

A tanodás fiatalok számára az érettségi jelentősége sokkal nagyobb, mint a hagyományos középiskolába járó - tanulmányaikat ott befejező - diákok számára. A Tanodába jelentkezés pillanatában a több középiskolából már kimaradt, tanulási és életvezetési kudarcokkal teli fiatal számára az érettségi olyan - szinte elérhetetlen - vágy, ami nem egyszerűen külső, családi, társadalmi elvárás. Belső igény is, ami egyfajta bizonyítása lehet életképességének, és annak, hogy ő is képes arra, amire kortársai nagy része. A hagyományos iskolai pályafutásból való kiesés önmagában sok pszichés konfliktust, szorongást, önértékelési zavart vált ki. Egyfajta alkalmatlanság érzetét kelti. Alkalmatlanságot a normális életre, tanulásra, munkára és ennek következtében kapcsolatteremtésre. Diákjaink közül sokan szégyellik, hogy 18-20 évesen még nincs érettségi vizsgájuk. Félnek találkozni régi iskolatársaikkal, kerülik azok társaságát, akik zavarok és problémák nélkül teljesítik ezeket az akadályokat, elvárásokat. Ez sok esetben

elmagányosodáshoz vezet, ami tovább növeli az önértékelési zavarokat, a depressziót, és egyre kilátástalanabbá teszi az érettségi megszerzésének esélyét. Eközben pedig a tanulás nélkül elmúló évek fokozatosan rombolják a tanulási képességeket. A Tanodába jelentkező fiatalok érzik és tudják, hogy nem képesek tanulni, mert soha nem tanították meg őket arra, hogyan kell; ugyanakkor szégyenlik tájékozatlanságukat, tudatlanságukat, lemaradásukat. Nem is szívesen beszélnek erről, de sokuknál tapasztaljuk a tudás vágyát, a szellemi élmények keresését, majd az örömet, amikor a tanórákon ennek újra részesei lehetnek. A tanulás számukra önmaguk újra-felfedezésének, megtalálásának, életük megváltozásának útja is. Az érettségi vizsga pedig e folyamat egyfajta lezárása.

Az érettségi vizsga megszerzésének vágya tehát a tanodás fiatalok esetében a tudásvágyon túl újabb esély a rendezett életvitel kialakítására is.

Az, hogy az érettségi vizsga megszerzése erős vágy, még nem jelenti azt, hogy diákjaink tisztában lennének avval, milyen nagy munkát kell befektetni ennek eléréséhez. Ez a vágy nem elegendő motiváció a napi fegyelmezett munkához éveken keresztül. Mivel önértékelésük nem reális és valójában soha nem tanultak rendszeresen nem is tudhatják milyen sok és kitartó munka szükséges e vágyuk eléréséhez. A feladatok nehézségével, a kihívás igazi erejével az első tanulási periódus és osztályozó vizsgák idején szembesülnek először. Ilyenkor kezdeti fellángoló lelkesedésük alábbhagy, újra képtelenségnek érzik az érettségi megszerzését. Ráadásul sok esetben zavaros életvitelük nem is teszi lehetővé a rendszeres tanulást.

Az érettségire való felkészülés a Tanodában tehát csak párhuzamosan történhet a lelki problémák kezelésével, a személy megerősödésével, önismeretének mélyülésével, életvitelének rendezésével, a felmerülő konfliktusok kezelésével, s a tanulás megtanulásával. Ez a folyamat válságokkal és buktatókkal teli, sok kifáradást és nehézséget tartalmazó személyiségfejlesztés.

Mindezek következtében **az érettségi a Tanodában** nem egyszerűen egy záróvizsga, ahol számot kell adni az addig megszerzett tudásról. Fontosabb, hogy **egy hányatott életszakasz lezárása; olyan fordulópont, ami azt jelképezi a végzett fiatalok számára, hogy megváltoztam, felnőttem, megerősödtem, képes vagyok éretten viselkedni, van jövőm, vannak céljaim, tudom, ki vagyok, mit szeretnék, mit kell tennem ezért és mire vagyok képes.**

Ugyanakkor ezzel a záróvizsgával életük Tanodában töltött korszaka is befejeződik. Ki kell lépniük ebből a védelmet nyújtó és számukra oly sokat jelentő környezetből, ahol megértés, támogatás és szeretet vette körül őket. Pontosan tudják, hogy az érettségi megszerzésének pillanatától önállóan, egyedül kell boldogulniuk, problémáikat megoldaniuk. Ezért ennek az eseménynek az érzelmi töltése is nagy. **Az érettségi vizsgát** gyakorta egy

utolsó, **nagy ajándék**nak szánják, amit segítőknek és a Tanodának utoljára, mintegy **közös munkánk eredményességének** igazolásaként adhatnak nekik, akik minden egyéb gondjuk mellett nagyon komoly tanulási problémákkal is megküzdöttek. **Az érettségire való felkészülés utolsó időszaka a Tanodában egy fájdalmas válás folyamata, de ugyanakkor egy új időszak örömteli kezdete is.**

A Tanoda érettségi vizsgájának rendszere

A Belvárosi Tanodában tanévente kétszer, júniusban, illetve októberben (az országos pótérettségikkel egyidőben) tartunk érettségi vizsgákat. A **két időpont** azért fontos, mert diákjaink egyéni haladási ütemben - akár tantárgyanként is más - , egyéni tanmenetek szerint tanulnak és készülnek fel. Az őszi érettségi vizsga ennek megfelelően a Tanodában nemcsak pótvizsga-lehetőség, hanem egyenrangú vizsga a tavaszival. Vannak, akik - egyéni tanmeneteiknek megfelelően - erre az időpontra jutnak el a végső vizsga letételéig.

Az érettségi vizsga kötelező tantárgyi követelményrendszere semmiben nem különbözik a hagyományos gimnáziumokétól, hasonlóan az érettségi vizsga menete és szabályai sem.

A Tanoda diákjai az érettségi vizsgát egy **független vizsgabizottság** előtt teszik. A vizsgabizottság tanárai a diákokat a felkészülési időszakban nem tanították, felkészítésükben közvetve sem vettek részt. A bizottság tanárai hagyományos középiskolákban tanítanak, őket a vizsgáztatásra a Tanoda munkatársai kérik fel. A vizsgabizottság gyakorlatilag állandó tagokból áll. Ez a független vizsgabizottság elsősorban **a diákok, másrészt a segítők védelme miatt szükséges.**

A diákokkal évekig szoros érzelmi kapcsolatban dolgozó segítő-oktatók egyfelől alkalmasak az érettségi vizsgáztatás lebonyolítására, ugyanakkor "elfogultságuk", érzelmi befolyásoltságuk az átlagos tanár-diák kapcsolathoz viszonyítva jóval nagyobb. Túlságosan jól ismerik és beleélik magukat diákjaik helyzetébe. A diák életére, felkészülési periódusára vonatkozóan az összes háttér-információval rendelkeznek, együtt élték át annak nehézségeit, buktatóit és örömeit is. Ily módon a segítők maguk legalább annyira érintettek a diákjaik számára oly fontos és hallatlanul nagy jelentőségű érettségi vizsga sikerében vagy sikertelenségében. Legalább annyira, ha nem jobban izgulnak ezen a vizsgán, mint tanítványaik, diák párjaik. Átélik és átérzik a diák egész életvezetésének, napi gondjainak ismeretében e vizsga hallatlanul nagy jelentőségét. Ez a helyzet - az érettségi alkalmával - nagyon megnehezíti az objektív viszonyulást, elbírálást, ami ugyanakkor mindannyiunk (diákok és segítők) számára egyaránt fontos. (Érdemes megjegyezni, hogy ez az elfogultság, érintettség soha nem a teljesítmények felülrértékelésében nyilvánul meg, inkább a keményebb követelményekben, elvárásokban. Gyakran tapasztaljuk, hogy a független

érettségi bizottság bizonyos helyzetekben elfogadóbb, mint mi magunk lennénk, vagy vagyunk a Tanoda osztályzó vizsgáin.)

A diákok szemszögéből nézve szintén túl nagy érzelmi terhet jelentene, ha az érettségien a segítőik vizsgáztatnák őket. Az ő értelmezésükben az érettségi vizsgán való szereplésük a Tanodához és segítőikhez fűződő szeretetük, emlékeik, ragaszkodásuk utolsó kifejezése. Mindannyian szeretnék ezen a vizsgán a képességeikből és tudásukból adódó maximumot adni. Ez az érzelmi háttértöltés sok esetben blokkoló lehet, és a független bizottság védelmet nyújthat e helyzetben.

A Tanoda érettségi vizsgarendszere lehetőséget ad arra, hogy diákjaink **osztott érettségi vizsgát** tegyenek. Ez azt jelenti, hogy a diák - általában segítő párjával közösen - állapotától, tudásszintjétől, haladási ütemétől függően - megválaszthatja, hogy mely tantárgyakból érettségizik az adott időpontban (például a júniusi időszakban), a maradék tantárgyakból pedig az azt követő ősszel vagy esetleg a következő év végén szerzi meg végbizonyítványát.

Az érettségire történő felkészítő munka részei és folyamata

Ahhoz, hogy egy tanodás diák sikeres érettségi vizsgát tegyen, egy rendkívül komplex, **az egyénre minden értelemben figyelő felkészítő munkára van szükség. A cél az, hogy az érettségi idejére diákjaink a rájuk váró terhelésnek megfelelő pszichés és fizikai állapotba kerüljenek, lehetőségeikkel élni tudjanak.** A megoldandó feladatok a következők:

- szaktárgyi felkészülés - felkészítés;
- az érettségi vizsgahelyzet gyakorlása;
- az életvezetés megszervezése;
- az elválás feldolgozása, ráhangolódás a Tanoda utáni életre;
- jövőkép, tervek megfogalmazása és az evvel kapcsolatos teendők elvégzése.

Az alapcél az önállóságra nevelés, amely értelmében az érettségire való tantárgyi felkészítés önmagában kevés, hiszen a fiataloknak a felkészülés időszakában lelki és életvezetési problémáikat is meg kell oldaniuk, fel kell dolgozniuk az elválás nehéz élményét, és meg kell tervezniük Tanoda utáni életüket. Az érettségi évében az érintett diák sok plusz figyelmet követel segítőjétől. Érettségiző diákjaink ily módon mindig kicsit "kivételezett" helyzetben élnek a Tanodában alsóbb évfolyamos társaikhoz képest. Különösen az érettségit közvetlenül megelőző időszakban több a heti elfoglaltságuk, tanóráik száma,

szükség esetén egyéni foglalkozásokban is részesülnek, gyakrabban vizsgáznak. Többet beszélgetnek segítő párjukkal. Sok energiát igényel Tanoda utáni életük kezdődő szervezése is. Az eddigiekhez képest - részükről is - nagyobb energia-befektetést igényel ez az időszak, nagy a terhelésük. Egyszerre sok feladatot kell megoldaniuk, többfelé kell figyelniük.

Szaktárgyi felkészülés

A Tanoda nem évfolyam- és osztálystruktúrában, hanem személyre szabott tanulási programokban és ennek megfelelő tanulócsoporthoz tartozó rendszerben működik. A bekerülés utáni négy hetes ismerkedő és tudás-, képesség- valamint érdeklődésmérő időszak lezárultával minden diákunkkal közösen megtervezzük tanulmányi munkáját és elkészítjük annak időütemezését. Ez a program tartalmazza az érettségi tervezett időpontját (a bekerüléstől számított min. 1 - max. 3 év) és ehhez képest tantárgyanként az adott időkereten belül lehetséges vizsgaidőpontokat és szinteket (melyek a hagyományos struktúra osztályszintjeinek felelnek meg). Ez a terv biztosítja, hogy diák és tanárai egyaránt előre lássák a rendelkezésre álló időhatárokon belül elvégzendő feladatokat. Ennek alapján készül el minden egyes diák tantárgyankénti személyre szabott tanmenete és tananyaga, melynek kerete minden esetben az érettségi törzsanyag. Ez a tervezett tanulási program természetesen módosulhat a haladási tempó, a tanulási képességek, a lelkiállapot, az életvezetési problémák alakulásának függvényében. A fontos, hogy a diák aktív részese ennek a tervezésnek, és időről időre teljesítménye értékelésének is.

Minden fiatal esetében figyelmet fordítunk arra, hogy - a bekerülés pillanatától kezdve - folyamatosan a számára legmegfelelőbb tanulócsoporthoz kerüljön minden tantárgyból, hogy a kezdetektől képességeinek megfelelő ütemben haladhasson tanulmányában. A folyamatosan (évente négyszer) változtatható tanulócsoporthoz tartozó biztosítja ennek a megfelelő haladási ütemnek a fenntartását a teljes felkészülési periódus alatt (a bekerüléstől az érettségiig). A tanulócsoporthoz személyi összetételét tantárgyanként a hozott vagy elért tudásszint, a tanulási képességek, a tantárgy iránti érdeklődés mértéke és minősége, valamint a diákok egymással való kapcsolata, együttműködési szintje határozza meg. A cél, hogy a lehetőségekhez mérten mindig minden diák olyan tanulócsoporthoz tagja legyen, mely számára a leghatékonyabb tanulási ütemet, tempót és módot biztosítja. A tanulócsoporthoz tartozó rendszer az egyik alappillére az érettségire való felkészülés folyamatának tanulmányi szempontból.

A tantárgyi elvárásokat és vizsgafeltételeket, a követelményrendszert tanulócsoporthoz tartozóként állítjuk össze minden tantárgyból és azt minden diák az adott tanulmányi időszak megkezdésekor írásban is kezébe kapja és megbeszéli tanáraival, valamint szükség esetén segítő párjával is. Így minden időszakban mindannyian előre

ismerik az elvégzendő feladatokat, a határidőket és a nem teljesítés következményeit, ugyanakkor lehetőségük van azok megváltoztatására is, amennyiben ezt időben kezdeményezik. Előre látják a következő tanulási időszak időbeosztását, tantárgyi anyagait és az ehhez kapcsolódó elsajátítandó fogalmak összesítését, a vizsgatételsort is, és azt, hogy az adott időszak tananyaga hogyan kapcsolódik az érettségi követelményekhez, témakörökhöz. A Tanodában fontos, hogy szinte hétről hétre tudatosítsuk: minden elvégzendő feladat a vágyott végcélt, az érettségi vizsga megszerzését segíti.

A segítő-oktatók számára nem könnyű feladat - a diákok egyéni különbözőségeinek megfelelően - mindig megtalálni a legmegfelelőbb, a diák gyengébb oldalainak erősítését szolgáló, ugyanakkor az érdeklődését is felkeltő, fenntartó, személyre szabott feladatokat és módszereket. Gyakran ez csak hosszú, közös kísérletező munka eredményeképpen sikerül. A tanodai első tanóráktól kezdve a segítő-oktatók legfontosabb feladata, hogy a diákokat elsősorban a tantárgyi követelményeknek megfelelő tanulási technikák elsajátításában támogassák, fejlesszék. Megtalálják azt a területet, a tananyagnak azokat a részeit, elemeit, amelyeken keresztül a közös munka legkönnyebben kezdhető és jobb alapot adhat a további tanuláshoz. Folyamatosan hangsúlyos része e munkának - természetesen itt is az egyéni különbségek szerint - a megfelelő segédanyagok magabiztos, önálló használatának állandó jellegű tanítása .

A stábmegbeszélések (segítő-oktatók heti rendszerességű megbeszélése) a tantárgyi munka szempontjából is nélkülözhetetlenek, hiszen ez a személyre szabott oktatás és követelményrendszer - alakítás feltételezi és megköveteli az állandó visszajelzéseket a diákok és a munkatársak részéről egyaránt, valamint a rendszeres közös módszertani ötletbörzét.

A felkészítés szerves részének tartjuk a Tanodában azt, hogy diákjaink már jóval az érettségi vizsga előtt tisztában legyenek az érettségi dolgozatok és szóbeli feleletek formai és tárgyi követelményeivel. Ezt nem elsősorban a tájékoztatással, hanem rendszeres gyakorlással érjük el. A Tanoda osztályozó vizsgái minden alkalommal az érettségi vizsgát modellezik és a vizsga sikerének része e formai és tartalmi követelmények teljesítése is. Az írásbeli beszámolók, dolgozatok minden alkalommal az érettségi írásbeli feladatok mintájára készülnek. Ez nem csak az érettségi dolgozatok formai követelményeinek követésében, hanem a választható témákban, a megírásra fordítható időben és a vizsga ideje alatti viselkedési szabályokban is megnyilvánul. (Pl: a Tanodában külön gyakorlást igényel és az érettségi idejére megtanulandó feladat, hogy a diák 3-4 órát legyen képes ülni, a feladatra koncentrálni és ez idő alatt csak egyszer gyűjtsen rá) Külön tanítjuk a szóbeli feleletekkel kapcsolatos elvárásokat, a tételek felépítéséhez és elmondásához segítséget nyújtó jó és használható vázlatok elkészítését, azt hogy a vázlat alapján hogyan kell felépíteni a feleletet. Gondot fordítunk arra is, hogy hogyan, milyen technikákkal lehet kikerülni az esetleges bizonytalan háttérű területeket, és mi az, amit mindenképpen említeni kell, mert különben

megkérdézik. A folyamatos, a konkrét tantárgyakhoz kapcsolódó kondicionálás diákjaink számára az érettségi vizsgaszituációban egy biztonságosabb, szorongásuktól mentesebb viselkedést tesz lehetővé.

Fontosnak tartjuk, hogy a diákokban kialakuljon önmaguk reális értékelése, saját munkájuk, teljesítményeik elfogadása. A diákok tantárgyankénti egyéni haladási üteme megkönnyíti a tárgyi felkészülést az érettségi vizsgára, hiszen már az osztályozó vizsgák megfelelő ütemezése is csökkenti terheiket, ugyanakkor a vizsgahelyzet többszöri gyakorlását teszi lehetővé.

Az érettségi vizsgahelyzet gyakorlása

A Tanoda diákjai az éves időbeosztásnak megfelelően, a műhelymunka időszakokat követő konzultációs vizsgaidőszakokban szereznek tantárgyi érdemjegyeket az **osztályozó vizsgák**on. Ennek ellenére az osztályozó vizsgák elsődleges célja nem a diákok tudásának felmérése, hiszen ez a folyamatos stábmunka, a személyre szabott tanulási programok, a heti és időszakonkénti közös értékelések és a segítő párrendszer működése miatt gyakorlatilag tanóráról tanóra megtörténik. A segítő-oktatók tisztában vannak a diákok tudásszintjével. A vizsgák legfontosabb célja és feladata e helyzet és a benne való viselkedési módok tanulása, az önkontroll fejlesztése, a tudás megmutatásának, visszaadásának gyakorlása.

Ezek az osztályozó vizsgák a részvétel tantárgyanként különböző vizsgafeltételekhez kötött. Itt azok a segítő-oktatók vizsgáztatnak, akik az adott tantárgyat egész évben tanítják. A lehetőségekhez képest a vizsgák nem csak az adott tantárgyat tanító szaktanárok vesznek részt, hanem mások is, például a diák párja, az őt még tanító és nem tanító segítő-oktatók. **A diákok minden esetben egy bizottság előtt vizsgáznak.**

Ezek a vizsgák a körülményeket tekintve minden szempontból az érettségi vizsgát, az ott várható helyzeteket igyekeznek modellezni. A tantárgytól függően - szintén alkalmazkodva az érettségi vizsga követelményeihez - írásbeli és/vagy szóbeli vizsgák. A szóbeli vizsgák a diákok tételeket húznak, külön asztaloknál felkészülnek, a feleletükhöz kötelezően vázlatokat készítenek a megfelelő segédanyagok felhasználásával, ezután szóban beszámolnak tudásukról. A vizsgák a megjelenésre, öltözködésre is figyelmet fordítunk, úgy a segítő, mint a diákok. Ezek az osztályozó vizsgák a diák teljes Tanodában töltött ideje alatt mindig ugyanilyen szisztéma szerint zajlanak. Így az érettségi formai követelményei, menete, a bizottsági asztal, a felkészülés, a segédanyagok használatának lehetősége és módja, a szóbeli vizsgázás technikája, a sok ember előtti felelet mint helyzetek nem érik váratlanul diákjainkat. Fontos és gyakorolni kell azt is, hogy diákjaink képesek legyenek az érettségit jelentő egy napos kemény szellemi és fizikai

igénybevételre, a várakozások izgalmainak, szorongásainak elviselésére. A szóbeli osztályozó vizsgákon a létszám egy napon általában 12-15 fő. A diákok egymást is végighallgatják, mint az érettségin, a vizsgák befejeztével pedig eredményhirdetés van, szóbeli értékeléssel zárul egy-egy tantárgyi vizsganap.

Diákjaink szereplése a félévről félévre ismétlődő osztályozó vizsgákon egyre változik. Legelső vizsgáikon rendkívül félnek és szoronganak, a helyzet gyakran blokkolja őket, úgy érzik nem képesek teljesíteni, legszívesebben elmenekülnének, már bánják, hogy érettségizni szeretnének. Sok a krízis, a "kiborulás". Ezekben az első vizsgáikon nagyon nagy támogatást, megértést igényelnek. Ilyenkor a vizsgázást segítő fortélyokat sem ismerik még. De ezekre nem is tudnának figyelni a nagy lelki teher miatt, ami előző iskolai kudarcaik során alakult ki bennük. Ráadásul valamiféle túteljesítési igény jellemzi őket. Mindenáron a maximumot szeretnék nyújtani, ha képesek rá, ha nem, ami szintén blokkoló. Ezeknek az első vizsgáknak a feladata inkább e múltból hozott kudarcok, terhek, rossz tapasztalatok legyőzése, kezelése és pozitív, megerősítő élmények szerzése. S ha ez sikerül, megtörtént az első fontos lépés az érettségi felé! A tanulmányi időszakokban és az ismétlődő vizsgákon később sokat változnak. Egyre nagyobb biztonsággal vesznek részt ezekben a helyzetekben, megtanulnak vázlatot írni, alkalmazzák a különböző vizsgázást segítő technikákat, az értékelésekkor egyre reálisabban képesek önmagukat bírálni és adott esetben még dicsérni is. Szükséges éppen ezért minden diákkal minden vizsgája után a tantárgyat oktató segítővel illetve a saját párjával a vizsga értékelése, az újragondolás, a további feladatok a javítanivalók megbeszélése, illetve annak megerősítése, ami már jól megy. Egyre önállóbban gondolják át saját teljesítményüket, azt, hogy hol tartanak a felkészülés folyamatában, melyek gyenge és mik erős pontjaik. A legutolsó, érettségi előtti vizsgákra gyakorlatilag eltűnik a helyzettől való szorongás, ami nagyon nagy eredménynek tekinthető, hiszen még mindig izgulnak, de nem a helyzettől magától, hanem a félelmek és a szorongás helyett megjelenik az önmagukkal szembeni reális elvárás miatt jelenlevő izgatott várakozás. Viselkedésük is sokat változik. Fegyelmezettebbé válnak, képesek az adott feladatra koncentrálni, nem nyafognak a hosszú várakozási idő miatt, türelmesebbek magukkal és társaikkal, elfogadják a vizsgahelyzet szabályait, megtanulják hogyan kell viszonyulni a vizsgabizottsághoz. Ezek hasznos útravalók későbbi életükhöz is. Sok olyan viselkedési módot sajátítanak el vizsgázásaik során, ami használható lesz majd továbbtanulásuk, munkakeresésük, munkába állásuk, vagy egyszerűen hétköznapi életükben. Ez is érettségük és érettségi vizsgájuk része a Tanodában.

Tapasztalataink azt az elhatározást érlelték meg, hogy az érettségi előtt néhány hónappal a végzős diákok számára szükség van egy **előérettségi vizsgára**. Az 1994/95-ös tanévben rendeztünk először ilyen vizsgát, ami elsősorban a diákok véleményének és visszajelzéseinek tükrében hasznos és szükséges kezdeményezésnek bizonyult. Ez a

vizsga minden érettségiző diáknak kötelező és érettségijük előtt 2 hónappal, március végén zajlik. Az előérettségi lehetővé teszi, hogy a diákok (és a segítő párok) mindannyian (és együtt) felmérjék, hogy az érettségi előtt állók milyen állapotban vannak, meddig jutottak a felkészülésükben a pszichés és a tanulmányi szempontokat egyaránt figyelembe véve. Ez az első olyan vizsgájuk, ami pontosan úgy zajlik, mint az érettségi, tehát egy napon kell 5 tantárgyból felelni. Itt véglegesen kiderül, hogy ki, hogyan bírja az egész napos lelki- és fizikai igénybevételt, az óhatatlanul bizonyos szorongással járó várakozásokat. Ugyanakkor az előérettségi vizsga is komoly téthelyzet, maximális erőbedobást igényel, mert itt dől el végérvényesen hogy ki mehet és ki nem érettségizni. Ezt a döntést a stáb hozza a vizsgákat követő napon. E döntésről diákjainknak közös értékelő megbeszélésen számolunk be. Ekkor kapnak újabb instrukciókat további munkájukhoz is.

Az előérettségi - a vizsgabizottságot kivéve - mindenben olyan, mint a két hónap múlva következő "igazi". Itt azonban még a segítő-oktatók vizsgáztatnak, a teljes stáb jelen van minden diákunk vizsgáján. Érdekes módon tapasztalataink szerint az értékelésben ez a belső bizottság talán még szigorúbb is, mint az érettségi független bizottsága. Ez az értékelés nem elsősorban a diákok egyes tantárgyakból mutatott tárgyi tudása szerint és nem érdemjegyekben történik. Az értékelés fő szempontja az, hogyan tud viselkedni, dolgozni egész nap diákunk egy ilyen szituációban, hogyan hat rá - egyelőre számára jól ismert emberek között - az érettségi vizsgát modellező téthelyzet.

Az elválás feldolgozása, ráhangolódás a Tanoda utáni életre

Az érettségire való felkészítő munka fontos része, hogy az érettségi pillanatára eljérünk, hogy a tanodás fiatalok képesek legyenek életük szervezésére, vezetésére segítő párujuk és a Tanoda nélkül. Megnehezíti és fájdalmassá teszi ezt a feladatot az, hogy **az érettségi egyben az elszakadást** is jelenti, a fiatal nem a Tanoda diákja többé. Erre az el- vagy leválásra történő felkészítés már a segítő pármunka megindulásától - a Tanodába kerülés pillanatától - elkezdődik. A diáknak mindvégig tisztában kell lennie azzal, hogy itt léte nem örök időre szól, pusztán átmeneti időszaka életének. Az érettségi vizsga időpontja felé való közeledés a **pármunkában egy új időszakot jelent: az elválásra, a Tanoda utáni életre készülés egy hosszú folyamat, állandó erről szóló, őszinte beszélgetésekkel, tervezgetésekkel. Ugyanakkor az érettségi előtti időszak időbeosztása nagyon sűrű, a fiatalok terhelése nagy, fokozott odafigyelést igényelnek úgy érzelmi, mint tanulmányi és életvezetési téren.**

Az elválás feldolgozása elsősorban a pármunka keretei között történik. Mindkét félnek - diáknak és segítőjének egyaránt - készülnie kell erre az eseményre. Hiszen a közös munka, a sok együtt átélt válság, probléma, öröm és siker szoros kötődést eredményez. A végcél azonban mégis az érettségi, az önálló életvezetés, a leválás. Az erre való konkrét készülés folyamatának első pillanata, amikor eldől, hogy az érintett diák az adott tanévben érettségi vizsgára bocsátható. A pármunka szempontjából ez az az állapot, amikor a bekerülés indokaként megfogalmazott problémák megoldódtak, vagy legalábbis a fiatal együtt tud azokkal élni, képes azokat önállóan is kezelni. Ettől kezdve az egyénizések fő témája a Tanoda utáni önálló életvezetés tervezgetése. A beszélgetések témája az eltelt időszak átgondolása, a problémakezelés tudatosítása, közös értékelése valamint az, hogyan valósítható meg majd mindez egyedül, segítő pár és környezet nélkül. Szükség esetén szóba kerülhetnek az érettségi utáni együttműködés keretei is.

Az érettségi idejének közeledése nagyon megviseli lelkileg a tanodás fiatalokat. A vizsga azt jelenti számukra, hogy elhagynak egy helyet, amit szeretnek és ahol szeretik őket, ahol sikerült bizonyítaniuk, elfogadták őket, sikerült együttműködniük a tanáraikkal és diáktársaikkal, ahol ők "valakik, akik számítanak". Biztonságos terepen és helyzetben élhettek itt. Nem kívánják, nem kívánhatják az elválást. Természetes, hogy bár nagyon sokat változtak, megtorpannak az előttük álló új, önálló élettől. Sok esetben ezért olyan játszmákat kezdeményeznek, melyek célja az itt maradás, az itt tölthető idő megnyújtása. Néha annyira erős ez a vágy, hogy képesek szándékosan megbukni vizsgáikon. A segítő feladata e játszmák átlátása, kezelése. Gyakran nehéz megállapítani, hogy egy ilyen kezdeményezés indokolt vagy indokolatlan-e. Érdemes a fiatalokat ezekben a helyzetekben tudatosan

szembesíteni viselkedésükkel, cselekedeteikkel; együtt gondolkodni a valós okokon és teendőkön.

Külön feladat az érettségit jelentő krízishelyzetre való felkészítés is. Az év vége közeledtével, sőt már jóval korábban is jellemző a diákok visszatérő szorongása, félelme amiatt, hogy mégsem lesznek képesek a vizsga teljesítésére. Ez a szorongás bénítólag hat a tanulás szempontjából is, hiszen a fiatalok gyakran érzik úgy, hogy összeroppannak a tananyag, az egyidőben sok elvárás, valamint a lelki terhek súlya alatt. Beláthatatlannak érzik, hogy valaha képességeikhez mérten biztonsággal mozoghatnak a megtanult fogalmak, összefüggések között. Természetesen nyilvánvaló, hogy ezek az érzések nemcsak a Tanodába járó fiatalokon hatalmasodhatnak el, hanem más középiskolák diákjainál is, de a tanodás diákok előző iskoláikban átélt kudarcélményei a végletekig felerősítheti ezeket a szorongásokat. A fiataloknak állandó megerősítésre van szükségük abban, hogyan viseljék ezeket a pszichés terheket. Segíteni kell őket időbeosztásuk tervezésében, meg kell értetni velük, hogy képesek a rájuk váró nehéz helyzeteken túljutni, a feladatokat teljesíteni. Újra és újra tudatosítani kell az érettségi jelentőségét és jelentését. Azt, hogy reális esélyük van annak megszerzésére, hogy ezért jelentkeztek hozzánk, hogy ezért dolgoztak annyit és már képesek annak megszerzésére, hogy nem ez a legnagyobb feladat, hanem azon már túljutottak az eddig eltelt időben és hogy nem szabad megfutamodni ebben az utolsó pillanatban, a cél elérése előtt. A sikeres érettségi vizsga az utolsó nagy feladat és egyben a kezdetben megvalósíthatatlannak tűnő cél elérése, a legnagyobb közös öröm munkánkban.

Az érettségiző fiatalok szinte teljesen lefoglalják a stáb "lelkét" ebben a periódusban. Minden segítő-oktatóval külön is rendezni kell kapcsolatukat. Mindenkitől külön el kell "köszönni" a kapcsolatra jellemző módon, vagy rendezni kell a munka során felmerült konfliktusokat. Ugyanakkor a stábtagnak is - hasonlóan a diákokhoz - átélik az elválás nehézségeit. Fontos ebben az időszakban egymás támogatása, a visszajelzések azokban a helyzetekben, amikor a segítő kezdeményez kapcsolat-megtartó magatartást, viszonyulást. A segítő kapcsolat megtartásának igénye önmagában nem baj (sőt bizonyos helyzetekben indokolt), de az elválás tanulását akadályozhatja. Hiszen a stáb ebben is minta. Az érettségire készülési folyamatának része egy kapcsolat harmonikus lezárásának tanulás-tanítása, ami fontos képesség a mindennapi életben. Ebben mindenképpen a segítő gyakorlat a nagyobb és az ő feladatuk tapasztalataik átadása, az elválási folyamat irányítása.

Meg kell említeni, hogy az intenzív "együttélés" a Tanodában kialakíthat segítő és diákok között nagyon szoros, akár életre szóló kötődéseket. Ez természetes és önmagában véleményünk szerint nem probléma. A feladat ezekben az esetekben az, hogy tisztázni kell a kapcsolat tartalmát, vagyis azt, hogy továbbra is segítő kapcsolatként működik, vagy más tartalommal telítődik. A cél a tiszta, mindkét fél számára egyértelmű helyzet kialakítása.

A jövőkép megfogalmazása és az evvel kapcsolatos teendők elvégzése

Az elválást nagymértékben segítő tényező diákjaink Tanoda utáni életének tervezetése az érettségire való készülés időszakában. A jövő átgondolása egyrészt eltereli a figyelmet a fájdalmas elválásról, másrészt biztonságot ad. Hiszen az érettségi megszerzése egyfelől végcél - a tanodás életszakasz szempontjából -, másfelől csupán egy kezdet. Az érettségi értéke manapság igen ambivalens, hiszen nélküle boldogulni szinte lehetetlen (továbbtanulás, munkavállalás), ugyanakkor praktikus értéke csekély. S különösen így van ez a tanodás diákok esetében, akik számára oly sokat jelent lelkiileg, ugyanakkor azt is látják, hogy az egyetemre vagy főiskolára való felvételizésen túl - ami csak igen kis százalékban jellemző iskolánkra - használhatósága nem túl jelentős. Ezért is különösen fontos Tanoda utáni életük megtervezése és előzetes szervezése. Segítőiktől az érettségi előtti időszakban minden lehetséges támogatást megkapnak Tanoda utáni életük kezdeti szakaszának átgondolásához és az evvel kapcsolatos teendők elvégzéséhez. Közösen keresünk és intézünk továbbtanulási lehetőségeket, munkahelyet, adott esetben lakhelyet. Tanuljuk az ügyintézővel kapcsolatos viselkedési módokat és praktikus ismereteket. Egyre több feladatot kell önállóan megoldaniuk, próbálgathatják felnőtt szerepeiket egyenlőre még a segítők háttértámogatásával. Ez sok esetben "csak annyit" jelent, hogy elmesélhetik, kibeszélhetik magukból a hivatalokban szerzett rossz élményeket, bizonytalanságaikat. Ezek a helyzetek az első krízisek az elfogadó légkörből való kikerülés folyamatában. Jó felkészülés ez arra az időszakra, amikor már nem lesz mód és idő minden rossz élmény megbeszélésére. Ügyeiket egyre önállóbban kell intézniük. Érdekeiket képviselniük kell az olyan terepeken is, ahol nem számíthatnak megértésre, bizalomra.

A legfontosabb az, hogy a diákokban az érettségi idejére kialakuljon egy pontos elképzelés a közeli jövőről, a "hogyan tovább"-ról és ez képességeikhez, erejükhöz és tudásukhoz igazodó reális elgondolás legyen. Nem kell és nem is lehet mindenkinek továbbtanulnia (mint ahogy ez nem is cél a Tanodában), sőt van akinél a tanulás szempontjából az érettségi a maximálisan elérhető képzettségi szint. Tapasztalataink szerint a legfontosabb, hogy kialakuljon a reális önértékelés és önismeret. Ez az egyetlen garancia a továbbiakban is rendezett életvitel elérésére. Hogy ez kinél mit jelent, arról nem lehet általánosságban beszélni, mert minden tanodás diák esetében más és más. Egy valami általánosítható és fontos eredmény: diákjaink nagy része bekerülési állapotához képest megerősödve, problémáival szembesülve hagyja el a Tanodát. Ezt ők maguk gyakran fogalmazzák meg később így: "itt embert faragtak belőlem".

A ballagás és a bizonyítványosztás: az elválást szimbolizáló ünnepek

Az, hogy a Tanoda érettségije különleges jelentőséggel és nagy érzelmi töltettel bír, talán a ballagáson, a vizsgát követő bizonyítványosztáson és az ehhez kapcsolódó banketten nyilvánul meg leginkább. Hogy mennyiben mások ezek a hagyományos ünnepek, mint a többi középiskolában, nehezen leírható, hiszen elsősorban belső, lelki történések tekintetében nagy a különbség. Valami mégis érezhető még egy kívülálló számára is, hiszen a ballagáson résztvevő vendégek, szülők, rokonok, barátok mindig elmondják, mennyire meglepte őket az ünnepség bensőséges és őszinte hangulata, beszámolnak arról, hogy ilyen ballagáson még soha nem vettek részt, és hogy mennyire más ez, mint eddigi tapasztalataik. A legfontosabb élményként azt szokták megfogalmazni, hogy a tanodás ünnepeken szikrája sem tapasztalható az egyébként jellemző formalitásoknak. Itt érezni és tapasztalni lehet az őszinte és mély emberi kapcsolatokat, az elválás fájalmát és a közös munka örömét.

A ballagásra a Tanodában mindenki készül. Formájában nem különbözik a hagyományos rendezvényektől: műsorok, apró meglepetések, ajándékok, virágok, séta, éneklés. Az ünnepség tartalma azonban itt mindenki számára meglepetés. Diákok, tanárok és a ballagók is titokban készülnek, és a műsor először és gyakran spontán csak a ballagás pillanatában áll össze. Nincsenek beszédek és köszöntők, felolvasások. Mindenki azt adja, amire képes: énekel, szaval, néhány rögtönzött mondatot mond, ajándékot készít, és van aki életében először öltözik fel szép ruhába, s ez az egyetlen ajándéka társainak és az iskolának. Sok apró történet, találkozás és elválás teszi széppé ezt az ünnepet. Ez az utolsó közös együttlét, ahol mindenkitől el kell búcsúzni.

Az érettségi bizonyítványok kiosztása különösen megható esemény a Tanodában. Ezt mindig egy beszélgetés keretében rendezzük. Körbeülünk és utoljára beszélünk együtt a vizsgáról, közös múltunkról és a már érettségizett diákjaink jövőjükről. Felidézzük emlékeinket, közös élményeinket, és még egyszer megerősítjük diákjainkat abban, hogy ez a pillanat nem veszteség, csak egy korszak lezárása és új életük kezdete. Mindig megható és gyakran hihetetlen látni azt, mennyire lehet örülni egy olyan dokumentumnak, mint az érettségi bizonyítvány. Sokan diákjaink közül még ilyenkor sem hiszik el egészen, hogy tényleg kezükben van, megszerezték ezt a számukra oly fontos papírt. Arcukon a boldogság a legnagyobb ajándék, amit tőlük kaphatunk. E beszélgetés után éretten és bizonyítványokkal "felszerelve" minden évben máshol és máshogyan egy nagy közös bulit rendezünk.

A Tanoda érettségijének értéke

A Tanoda érettségijének értéke nem mérhető pusztán a megszerzett osztályzatok átlagával vagy a tudásszintekkel. Mint a fentiekből kiderült, az érettségi nálunk egy összetett,

tanulmányi és személyiségfejlesztő munkát egyaránt magába foglaló folyamat. Így értékét is ebben a kontextusban lehet csak vizsgálni.

Bár munkánkban valódi végcélként nem az érettségi vizsga megszerzését jelöltük meg, hanem a bekerülő fiatal képességeinek megismerését és az e képességekhez mért életút közös kialakítását, ami adott esetben nem az érettségi vizsga, az elmúlt hét év során mégis diákjaink 99 százaléka sikeres érettségi vizsgát tett. Úgy véljük, ez elsősorban a nagyon intenzív személyre figyelő módszerünk és munkánk eredménye. Gyakran talán túl nagy energiát is fektetünk egy-egy diák érettségire való felkészítésébe, rengeteg külön foglalkozással, de nehéz lenne a sok évi közös munkát félbehagyni vagy megszakítani. Fejlődésük, változásaik, életvezetésük lassú rendeződése mindig újra és újra energiát és hitet ad a további munkához. A sok hátrány, mellyel a Tanodába érkeznek, fokozatos leküzdése mindig meggyőző érv a munka folytatása mellett. A legfontosabb pedig, hogy megtanulnak és sokan megszeretnek tanulni, igényük alakul ki a szellemi munkára. Úgy gondoljuk, ez talán fontosabb eredmény az aprólékos tárgyi tudásnál, hiszen ha a művelődés iránti igény az életvezetés részévé válik, fokozatosan pótolhatók a hátrányok, a tanulási képesség pedig fontos része a munkavállalásnak napjainkban. Nem is beszélve arról, hogy bármilyen területen dolgozzék is valaki, a művelt, vagy arra igényt formáló ember nyitottabb, toleránsabb, s kreatívabb: ez pedig a mindennapi élet minőségét formáló tényező.

Fontos megemlíteni azt is, hogy minden Tanodában érettségizett diák úgy látja, máshol képtelen lett volna erre a teljesítményre. Ez annyit jelent, hogy egy deviáns életút, munkaképtelenség helyett - ami a társadalom szempontjából az emberi tényezőknél túl, konkrét anyagi kár is - önálló életvezetésre, tanulásra és munkára képes emberekké válnak.

Tapasztalataink és a vizsgabizottság véleménye szerint is a Tanoda érettségije tudásszint tekintetében egy átlagos magyar gimnázium eredményeihez hasonló. Vannak kiemelkedő tudással rendelkező diákok és olyanok is, akik éppen hogy megfelelnek az érettségi követelményeknek. Gimnáziumi tanulmányaik befejezése után diákjaink nagy része érettségijéhez kötött szakképzésben vesz részt illetve munkába áll, néhányan pedig felsőoktatási intézményekben folytatják tanulmányaikat. A Tanoda nem vállalja és nem is vállalhatja diákjai egyetemi vagy főiskolai felvételre való felkészítését. Legalábbis csak igen keveseknek van arra esélye, hogy az érettségi évében sikeres felvételi vizsgát tegyenek. Ennek fő oka, hogy már a Tanodába óriási tudás és képességbeli hátrányokkal érkeznek, s az itt töltött idő nem elegendő e hátrányok leküzdésére. A tanulási képességek és tudás tekintetében a maximálisan elérhető végcélnak az érettségi vizsga tekinthető. A felvételi vizsgára való készülés külön foglalkozást és időt igényel. Általában azoknak sikerül, akik már az érettségi évében készülnek erre, majd még egy évet rászánva a következő évben újra próbálkoznak. Sikeres felvételi vizsgájuk még így is nagyon nagy eredmény és öröm.

Az érettségi vizsga utáni beszélgetéseken diákjaink mindig értékelik a maguk teljesítményét és elmondják, mit jelent számukra ez a vizsga, valamint azt, hogy mit kaptak, mit tanultak tanodás éveik alatt. Úgy látják és mi, akik itt dolgozunk is ezt tekintjük a legnagyobb eredménynek és a tanodás érettségi fő értékének, hogy az itt végzett fiatalok az érettségi idejére reális önismerettel rendelkező emberekké válnak. Tudják, mire képesek, vagy mire nem és céljaikat hogyan érhetik el. A kilátástalanság, életképtelenség, az unalom, a problémákba fulladás és az önpusztító viselkedésmódok helyett tenni és élni akarás, az önbecsülés, a tervezgetés jelenik meg. Az emberi kapcsolatokat tiszteletben tartó és azt nagyra értékelő, bizalommal és elfogadással teli légkör hitet ad. Ez fontos útravaló, mert segít a felmerülő problémák leküzdésében. A segítő, toleráns magatartás személyiségük részévé válik. Nyitottabban és őszintébben kezdeményeznek és alakítanak kapcsolatokat. S talán kortársaikhoz és az átlagos viselkedési módokhoz képest is toleránsabban viszonyulnak a mássághoz, vagy az emberi problémákhoz. Ugyanakkor megtanulják, hogy bizonyos szabályokat akkor is be kell tartani, ha azok nem kedvükre valók, s érdemes fegyelmezetten és elfogadón viselkedni olyan helyzetekben, melyek nem feltétlenül szimpatikusak számukra, mert ez saját boldogulásuk feltétele is.